

Безух Аліна Олександрівна,

студентка,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ РОБІНЗОНАДИ В ТВОРЧОСТІ ВІЛЬЯМА ГОЛДІНГА

Анотація

У статті досліджується специфіка трансформації традицій робінзонади у творах Вільяма Голдінга в діахронічному аспекті. Проблема переосмислення текстів завжди була вагомим в літературознавстві, а у другій половині ХХ ст., надто з глобальним поширенням концепції неоміфологізму в літературі вона набула особливого звучання. Зокрема зроблено висновок, що саме через метафоричність та символічність романів Голдінга пошук прототекстів може бути надзвичайно широким, водночас письменник творчо використовує продуктивні відкриття свого видатного попередника.

Ключові слова: *робінзонада, традиція, інтертекст, міф, традиційні образи та сюжети.*

Summary

The article researched the representation of the traditions of the Robinsonade in prose works by William Golding. The main attention is given to the genre specific of traditional material transformation in the novels by W. Golding. The influence of historical and social –political factors on the literary interpretation of the 20th century has been comprehended. The general tendencies in the interpretation of widely known material in W. Golding's novels have been determined. It is proved that creative heritage of W. Golding and D. Defoe shows different aspects of forms and ways interpretation in the literature of the 20th century. The obtained results promote further study author's novels, their artistic problems, intertextuality, integrity and consistency of W. Golding's works

Keywords: *robinsonade, tradition, intertext, myth, traditional images and plots.*

Багато літературознавців убачають в романі «Робінзон Крузо» прообраз сучасного європейського роману. «Якими б різноманітними і численними не були джерела «Робінзона Крузо», і за формою, і за змістом

роман представляв явище глибокого новаторства. Дефо створив оригінальний художній твір, що поєднував в собі авантюрний первень з уявною документальністю, традиції мемуарного жанру з рисами філософської притчі» [2, с. 30]. Будучи близькою до романів авантюрно-пригодницького типу, складаючи ніби окремий різновид цього роду творів, робінзонада має свою, відмінну від них сюжетну характеристику. У той час, як авантюрно-пригодницький роман будується на конфлікті між людьми, робінзонада має своїм сюжетним стрижнем боротьбу усамітненої людини, з природою, що їй протистоїть. Цю знахідку Даніеля Дефо творчо використовували його наступники, зокрема й Вільям Голдінг у своєму романі «Володар мух», що зумовлює **актуальність** написання даної статті.

Мета статті – дослідити специфіку трансформації ідейно-естетичних параметрів робінзонади в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»

У своєму дослідженні ми спираємося на праці вітчизняних та зарубіжних філософів, культурологів та літературознавців Д. Наливайка, Г. Р. Яусса, Д. Дзюбишина, В. М. Жирмунського, Ю. Б. Борева, М. М. Бахтіна, О. Веселовського та ін.

За усієї різниці між творчими парадигмами Даніеля Дефо і Вільяма Голдінга, реалізованими в романах «Пригоди Робінзона Крузо» і «Володар мух» (різний час створення, концепції, завдання), згадані твори все ж мають схожі риси. Мабуть, основна ознака, яка ріднить ці два шедеври – жанрова приналежність. Крім того, що обидві книги є романами, вони також мають риси робінзонади, яка остаточно сформувалася після виходу в світ у 1719 р. твору Д. Дефо «Життя і дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка з Йорка, який прожив двадцять вісім років у повній самотності на безлюдному острові біля берегів Америки поблизу гирл річки Оріноко, куди він був викинутий корабельною аварією, під час якого весь екіпаж корабля крім нього загинув; з викладом його несподіваного звільнення піратами, написані ним самим» [5, с. 18]. Саме в цьому творі були закладені характерні риси і виняткові особливості жанру, які згодом простежувалися в роботах багатьох

прославлених письменників. Роман увібрав в себе риси подорожніх нарисів і записів кінця 17 – початку 18 століття, риси філософської притчі і алегоричної повісті.

Своєю чергою, цей синтез і утворив новий різновид авантюрно-пригодницького роману, який згодом був названий робінзонадою.

В широкому сенсі термін «робінзонада», крім вищевикладеного, також вбирає в себе всі інші твори, причому не тільки літературні, а й, наприклад, кінематографічні, які описують життя і пригоди «відокремлених особистостей поза суспільством» [6, с. 23]. У цьому сенсі термін використовується ширше. Під визначення «робінзонади» в даному випадку потрапляють і розповіді про так званих «дітей джунглів» - Тарзана і Мауглі, і кінофільми, на зразок «Залишитися в живих» (знаменитий серіал про пасажирів літака, що розбився та здійснив аварійну посадку на безлюдний острів). Тема знаходить своє відображення також в науковій фантастиці.

До базових особливостей робінзонади відносять:

1. «перенесення» героя зі звичного для нього середовища в чуже, незвідане;
2. ізоляцію героя від цивілізації, цивілізованого світу;
3. часто – збіг точок зору автора і головного героя (основний персонаж повністю висловлює позицію автора);
4. надання твору максимальної достовірності, правдоподібності.

Герой роману Даніеля Дефо дійсно виявляється «вирваним» із цивілізації. Після сильної корабельної аварії, він із волі Провидіння, залишається дивом живий і потрапляє на повністю незаселений острів, де проводить в повній самоті понад два десятиліття. Робінзон спочатку повністю позбавлений людського товариства. Він боїться здичавіти. Але цього не відбувається. Навпаки, можна сказати, що «він еволюціонував: пізнав таємниці гончарного і столярного мистецтва, випробував себе в ролі скотаря, хлібороба, мисливця, удосконалював свої навички як кравець, а головне розвивав свій духовний світ, читаючи Біблію» [4, с. 34]. Він вдавався

до роздумів, міркувань, постійно задавався все новими і новими цілями. «Сила волі, цілеспрямованість і непохитна сила духу допомогли Робінзону вижити, зберегти людську подобу і головну людську рису – розум» [1, с. 12].

На відміну від героя Дефо, персонажі твору Голдінга по суті деградують. Спочатку владу бере в свої руки Ральфа. Він чітко ставить за мету рано чи пізно вибратися з острова й наполягає на ідеї про постійній підтримці багаття, щоб подати сигнал суднам або літакам), хлопчик прагне облаштувати побут – спорудити курені для захисту і комфорту. Але поодиноці це все зробити нереально, а «однодумців» у нього виявляється зовсім небагато, та й ті, в результаті яких, гинуть Роха і Саймон виявляються в племені «противника» як Сем і Ерік.

На острів потрапляють виключно діти. І в цьому також криється корінь проблеми, адже діти не здатні мислити тверезо, задаватися цілями, розставляти пріоритети, їхня психіка знаходиться лише в стадії формування. З другого боку, те, що доросла людина здатна приховати, дитина часто демонструє прямо, не приховуючи («вустами дитини промовляє істина»). Тож «дитяче суспільство» може сприйматися як певна «модель» суспільства дорослих без «ретушування», що теж мав на увазі колишній шкільний учитель Вільям Голдінг. Англійські хлопці, які потрапили на острів, здебільшого не здатні міркувати розсудливо, вони йдуть за загальною масою, роблячи при цьому неусвідомлений вибір. Чи не єдиний персонаж, який «мислить по дорослому» – це Роха. Нехай він виглядає кумедно і безглуздо, нехай його дії нерідко викликають посмішку, але тільки він промовляє цілком логічні, не позбавлені сенсу висловлювання. Саймон і Ральф також в деякій мірі є «носіями розумного первеня» [6, с. 23], але, на жаль, вони не завжди можуть висловити свої ідеї вірно і доступно. Важлива в цьому плані роль належить філософу Саймону. Він робить головне відкриття: вигаданий хлопцями «звір» (насправді це страх, який оселився в їхніх душах) живе в них самих. Проте не можна забувати, що назва роману «Володар мух» є алюзією на Вельзевула як утілення світового зла (Ю. Ковбасенко), і в такому

разі ситуація на острові корелює з історією людства, що завжди стоїть перед вибором: добро чи зло? Демократія чи тоталітаризм? тощо. Не можна забувати, що в часи створення роману пам'ять про жахи II Світової війни була свіжою, тим більше, що Вільям Голдінг сам воював проти гітлеризму.

Не менш яскравим є в романі і «антигерой» Джек. Жага необмеженої влади, егоїзм, прагнення задовольнити свої щохвилинні бажання та примхи – ось його прикметні риси. Джек від самого початку є лідером і від самого початку знає, чого хоче. Джек претендує на роль ватажка, але на перших виборах зазнає поразки, бо за нього голосують лише його підлеглі, хлопчики – хористи, які «покійно і понуро піднесли руки» [5, с. 13]. Підтримуючи пропозицію щодо укладання правил життя на острові, Джек проголошує: «*We need to have rules and obey them. In the end, we are not savages. We are British, and the English are always the best in everything*» [7, с. 41] („Нам треба мати правила і підкорятись їм. Врешті ж ми не дикуни. Ми англійці, а англійці завжди і в усьому найкращі”) [тут і далі перекл. А. Безух]. Він не думає про майбутнє, не ставить певні цілі, не рахується з думкою оточуючих. Врешті-решт він дістає жадану владу. Але що ж відбувається? Лише в перші дні на острові панують мир і злагода. У заключних розділах поміж хлопців наростає дикість, невмотивована агресія. Діти перетворюються на справжніх дикунів. Немиті, волохаті, розфарбовані, стурбовані лише здобиччю їжі, виконують дикі танці, вбивають «собі подібних» – такими ми бачимо героїв в кінці книги. Вони втрачають людську подобу, перестають бути людьми, деградують, перетворюються на звірів, яких так боялися до того.

Також важливо врахувати, що «дітьми були лише хлопчики, саме та стать, яка вважається від природи агресивною. А страх, який відчували діти, породжує психічну та психофізичну депресію, а також дуже часто, особливо у хлопців – агресію» [4, с. 30]. І Джек, незважаючи на свою вищість над усіма, теж був дитиною, яку теж охопили страх, розчарування в людях та почуття безвиході. Можливо, його метою було зберегти хор, за який він ніс відповідальність і з яким він сюди потрапив? І задля досягнення цієї мети він

залучив усі можливі методи? Невідомо де ці етичні границі, оскільки «надто грубо була зруйнована узгодженість між гуманістичним ідеалом та реальною дійсністю» [4, с. 11].

Тож життя дітей на острові – «це робінзонада зі знаком мінус», тому що в цей час зникають звичні поняття, норми поведінки, руйнується мораль, притаманна цивілізованій людині. Автор поміщає героїв нібито в умови Робінзона Крузо, але, на відміну від «прототипу», герої Вільяма Голдінга дичавіють і стають антигероями, отже концепція «Пригод Робінзона Крузо» перевертається з ніг на голову. У «Володарі мух» показана не сила людського духу, його здатність до виживання і збереження людської подоби навіть в нелюдських умовах, а навпаки «втрата» розумного первеня, здичавіння і повна деградація.

Таким чином, за усієї схожості ситуацій і деталей (аварія, безлюдний острів, ізоляція від цивілізації тощо), які дозволяють зробити висновок про продовження традиції Даніеля Дефо, концепція Вільяма Голдінга є діаметрально протилежною концепції автора просвітницького роману-прототексту. Тож ми з повним правом можемо назвати роман В. Голдінга антиробінзонадою «романом-пересторогою».

Як відомо, заперечення є однією з форм актуалізації першоджерела, тому в будь-якому випадку, продовжуючи чи трансформуючи традицію Даніеля Дефо, Вільям Голдінг все-таки реципіює її, забезпечуючи романові видатного англійського просвітителя «вічне тривання в пам'яті наступних поколінь» (Гарольд Блум).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аникст А. Робінзонада / А. Аникст // Литературная энциклопедия : в 11 т. – М. : Советская энциклопедия, 1935. – Т. 9. – С. 718-723.
2. Чамеев А. А. Даниель Дефо. / А. А. Чамеев // История зарубежной литературы XVIII века: Учеб. для филол. Спец. Вузов // Л. В.

- Сидорченко, Е. М. Апенко, А. В. Белобратов и др.; Под ред. Л. В. Сидорченко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк.; 2001. – 335 с.
3. Зверев А. Уильям Голдинг, сочинитель притч / А. Зверев // Дворец на острие иглы. Из художественного опыта XX века. – Москва: «Советский писатель», 1989. – 198 с.
  4. Ковбасенко Ю. І. Символіка назви та концепція роману Вільяма Голдінга «Володар мух» / Юрій Ковбасенко // Тема. На допомогу вчителю зарубіжної літератури, 1998. – № 4. – 128 с. [текст роману в пер. Соломії Павличко]
  5. Павличко С. Д. Вільям Голдінг і криза раціоналізму / С. Д. Павличко // Лабіринти мислення / С. Д. Павличко. – К. : Наук, думка, 1993.
  6. Підлипська Л. І. Проблеми соціально-філософських романів в англійській літературі 50-60-х років : дис. канд. філол. наук: 10.01.04 / Л. І. Підлипська. – Львів, 2001. – 190 с.
  7. Ярошовець С. І. «Ми ж не дикуни...». Роман Вільяма Голдінга «Володар мух» як літературна притча. / С. І. Ярошовець // Зарубіжна література в навчальних закладах : Щомісячний науково-методичний журнал. – 1'2000: «Етносфера», К. : 2000. – 65 с.
  8. Golding W. Lord of the flies / W. Golding. – London: Faber and Faber, 1996. – 289 pp.